

- Kühlhorn, E.:* »Allmänprevention och individualprevention«, SOU 1986:15, bilag 2, s. 27-54.
- Mattsson, I. & Österberg, C.:* Studier av samband mellan behandling och effekt i multivariata icke-experimentella material med exempel från kriminologin (stencilerad, licentiatavhandling); Statistiska institutionen, Stockholms universitet, 1971.
- Påföljd för brott. Huvudbetänkande av fängelsestraffkommittén. SOU 1986: 13-15.
- Quensel, C. E.:* »Om påföljders verkningar«. Statistisk tidskrift 1966, 4, 444-464.
- Simon, Frances H.:* Prediction Methods in Criminology, HMSO, Home Office research Report 1971.
- Wilkins, Leslie:* »A Survey of the Field from the Standpoint of Facts and Figures« in The Effectiveness of Punishment and Other Measures of Treatment. Council of Europe, Strasbourg, 1967.

Adresse: Professor, fil. dr. Ulla Bondeson
Kriminalistisk Institut
Sankt Peders Stræde 19
DK-1453 København K

Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1987

NILS CHRISTIES VERK OM PINANS GRÄNSER

AV ANTTI KIVIVUORI

Nils Christies verk »Limits to pain« publicerades år 1981.*) I finsk översättning utkom boken år 1983. I) I det följande granskar jag verket kapitel för kapitel.

Preface. Nils Christie (i fortsättningen NC) definierar straffen som något som förorsakar pina: »Imposing punishment means the inflicting of pain, intended as pain«. Då nuvarande straffformer inte specificeras i verket – till exempel ordet »böter« förekommer bara en gång – förefaller NC att mena att alla straff förorsakar pina. Det är möjligt att det ord som tolkas såsom pina i de språk NC använder (engelska, norska) till sin betydelse avviker från finskans motsvarande ord. I Finland skulle det betecknas som högst känsligt att hävda, att ett kommerseråd pinas, då han blir tvungen att erlägga en ordningsbot på 150 mark för överhastighet. Ej heller i övrigt törs man benämna de böter som används i Finland såsom pinande (med undantag för reala förvandlingsstraffsituationer och -hot).

Det förblir m.a.o. oklart om NC genomgående i sitt verk även önskar tala om bötesstraffen. Om han tänkt sig detta ingår i arbetet än mera motstridigt och ohållbart material. Ifall NC åter genomgående talar enbart om frihetsstraff (och kanske om kroppsstraff) begränsas verkets motivkrets ansenligt: I Finland utdöms årligen 350 000 bötesstraff och 10 000 ovillkorliga frihetsstraff.

Chapter 1. On pain. Kapitlet innehåller ytliga uttalanden och ett bedrövligt exempel på en fånge som trivdes i Buchenwalds koncentrationsläger.

Chapter 2. The Shield of Words. NC dundrar över skönsjälarna som ej önskar använda det ord som på ett riktigt sätt betecknar det som straff är, nämligen »pina«. Dundret blir ej annat än stönanden, då NC ej alls beskriver straffen och de förnimmelser som strafflidandet ger upphov till. Han kunde även ha jämfört det lidande som straffen förorsakar med några andra

av samhällets strukturer: till exempel lidandet för den fånge som i en öppen anstalt utför arbete mot kollektivavtalsenlig lön med lidandet för en sådan person som ej har begått ett brott, men som på grund av arbetslöshet har varit tvungen att avstå från sitt hem och sina människo-relationer samt, trots sin fullständiga okunskap i gångbart språk, flytta utomlands (något som vårt samfund kan glädja sig över som ett utslag av »arbetskraftens mobilitet«).

Å andra sidan kommer NC med uppmaningen att förorsaka så litet plåga som möjligt. I sitt förmanande ser han enbart den pina som utståendet av straff ger upphov till. Utan beaktande lämnar han all den pina som avstående från bestraffning kunde ge upphov till för brottsoffren i form av ökad brottslighet, liksom även all den pina som genom egenhandsrätt skulle åsamkas brottslingen (lynchningsstryck), ifall han/hon ej skulle bestraffas för brottet på myndigheternas försorg. NC:s bokföring över pinan är riktig enbart om han helt bestrider straffens allmänpreventiva verkan och möjligheten till domar grundade på egenhandsrätt. Också om verket nästan helt tiger även på dessa punkter, har NC knappast omfattat en sådan ståndpunkt. Hans bokföring är således felaktig.

Chapter 3. Treatment for Crime. Ett kapitel varöver jag ej anför anmärkningar.

Chapter 4. Deterrence. NC förklarar att allmänpreventionen blivit den »nya grundpelaren« för bestraffning, då värdideologins grunder brutit samman. Jag vågar gissa att en sådan konstellation av rena alternativ inte förekommit i ett enda land. Jag tror att man alltid använt straff av flera olika skäl, även medvetet. Åtminstone torde förhindrandet av brott med hjälp av allmänprevention alltid ha varit ett syftemål för bestraffning. Jag citerar ur lagutskottets betänkande över propositionen angående grunderna för en ny strafflag till lantdagen 1863-64 (Handlingar vid Lantdagen 1863-64 I s. 254; kursiveringen tillagd):

»Men förutom de grundsatser för straffet, som stå att hemtas ifrån *rättvisans kraf* och *anspråken på dess afskräckande* verkan, gifves det dock äfven en annan viktig princip för detsamma, hvilken hitintills vunnit allenast en ringa tillämpning i Finlands strafflagstiftning, men hvars betydelse för ett godt straffsystem ej heller kan förnekas. Denna princip är *bättringens*.«

NC förefaller i viss utsträckning godkänna bestraffning i allmänpreventiv avsikt. Enligt hans mening duger allmänprevention dock ej som motivering för att straffets stränghet ställts i proportion till brottets svårighet. De argument som NC anför är bräckliga. Proportionalitetsprincipen kan kombineras även med själva syftemålet för allmänpreventionen. Proportionaliteten kan motiveras genom att anta, att människans beteende alltid styrs av riskberäkningar som påverkas av hennes värden. Öga för öga, tand för tand lämpar sig väl som tumregel för riskberäkning för ett herdefolk genom att det är lätt att hålla i minnet.

Klaus Mäkeläs karaktärisering av strafflagen som ett syndaregister, som gestaltar olika världens prioriteringsordning, påstås i NC:s tolkning leda till konflikt med det generalpreventiva syftemålet: mördaren avrättas ej för att förhindra mord utan för att uttrycka förakt över att mord förövas. NC påstår ytterligare att man ej önskar omtala bestraffning som ett uttryck för moral emedan man härigenom skulle försvaga »the legitimization of inflicting pain«.

Hör och häpna. En samhällelig förbudsnorm uttrycker vanligen även en moralisk värdering. Allmänprevention och uttryckande av moralisk värdering står således ej i konflikt eller i en varandra uteslutande position. Genom bestraffning kan man stilla lusten till egenhandsrätt. Alla tre funktioner av att bestraffa omnämns i den finska straffrättskommitténs betänkande, som ingår i NC:s källförteckning.

Chapter 5. Neo-classicism. NC presenterar betänkanden som publicerats och ståndpunkter som framställts i Finland och i Skandinavien, vilka av honom bedöms vara sådana som drivit en allmänpreventiv linje. Presentationen – som är mycket starkt förenklad – avslutas i en förkunnele: det nyklassiska tänkande som hittills har kommit till uttryck har haft en positiv verkan, men nu måste dess utbredning stoppas. Förväntningarna börjar gro: hurudana grunder och lösningar måntro NC själv kan erbjuda som modell?

Chapter 6. The hidden curriculum. NC kritiserar den nyklassiska riktning som han iakttagit för att denna anser brottet utgöra en faktor, som med uteslutande av alla andra värden, fastställer brottslingens öde. »A system that allows itself to be directed solely by the gravity of the act in no way contributes to a satisfactory set of standards for moral values in society.« NC anser att företrädarna för nyklassicism glömmar 1) godheten 2) barmhärtigheten 3) hårda livsöden 4) förmögenhetsskillnader 5) intelligensskillnader och 6) utbildningsskillnader. Läsaren grips av olidlig spänning: på vilket sätt föreslår NC att man i den straffrättsliga regleringen inbegriper 1) godheten 2) barmhärtigheten 3) hårda livsöden 4) förmögenhetsskillnader 5) intelligensskillnader och 6) utbildningsskillnader?

NC kritiserar även den nyklassiska riktningen därför att denna anklagar den individ som begått ett brott och ej systemet, till exempel det kapitalistiska samhällets ekonomiska dynamik och fördelningsgrunder för välfärd (jfr. den finska straffrättskommitténs betänkande, vari det konstateras att vårdideologin förlorat sitt stöd bl.a. därför att man insett att samhällsstrukturen har en avgörande betydelse för brottsligheten. Kommittébetänkande 1976:72 s. 36). Även i detta avseende uppväcks förväntningar ifråga om bokens senare sidor.

NC förefaller vidare klandra den nyklassiska riktningen därför att den, då den avböjer vård av den brottsliga personens brottsliga egenskaper, även allmänt taget skulle avböja allt omhändertagande av dem som råkar i fängelse. Detta är ju inte fallet, åtminstone ifall fråga är om den finska straffrättskommittén: skolning under fängelsetiden anser den vara viktig (Kommittébetänkande 1976:72 s 37 in fine).

I samma sammanhang påstår NC att det nyklassiska tänkandet även bidragit till att »the respectability of inflicting pain has been reinstated« (s. 49). Påståendet är helt grundlöst, därför att allmänpreventionens syfte genom förmedling av den avskräckande verkan eller den obehaglighet som straffet besitter, alltid har varit ett syfte med bestraffning.

Som avslutning på kapitlet uttrycker NC sin aversion mot den tanke på en stark stat som nyklassiska riktningen ger uttryck för. Den syn NC företräder söker ett system, i vilket »the parties feel their way through constantly changing solutions adapted to the needs of the present situation« (s. 50). NC ger endast vissa otydliga kännetecken för detta system, såsom »maybe some cooperative activity«? Man kan förvänas över lösa antydningar på denna nivå, då fråga dock torde vara om straff för vilka kunde följa sådan pina som NC beskriver, d.v.s. fängelsestraff. Å andra sidan stämmer beskyllningen om en stel strafförteckning inte på den finska straffrättskommitténs betänkande och inte heller på de strafflagsreformer som presenterades medan Inkeri Anttila – som av NC omnämns som en nyklassiker – var justitieminister.

Chapter 7. The computer. Den nyklassiska riktningen utgör enligt NC:s värdering den mest tillspetsade förenklingen av rättsligt beslutsfattande. Den skapar jämlikhet genom att enbart beakta en del av verkligheten och därför är den som system primitivt. Det förefaller som om NC skulle förmoda att den nyklassiska riktningen förbereder en serieproduktion av straffdomar på samma sätt som funktionalismen skapade förutsättningar för en serieproduktion av varor.

Det är verkligen värt att dryfta datamaskinernas möjligheter och betydelse. Också jag själv har dryftat dem då jag behandlat frågan om hur man med datorernas hjälp uppställer den högsta rättsinstansens avgöranden som mallar för de lägre rättsinstansernas avgöranden. Denna utveckling är dock inte något särdrag för den finska nyklassicismen. Med tanke på NC:s huvudtema – pinans gränser – är det skäl att märka, att datorn kan programmeras på ett sådant sätt att följden blir just en så låg nivå av pina som programmeraren önskar.

Chapter 8. Neo-positivism. Tanken i detta kapitel uttrycker NC inte klart på ett enda ställe. Han utför i alla fall en kartläggning av olika stödgrupper för ett strängt system. Som sådana grupper nämner han bl.a. de anhöriga till unga som förfallit till narkotika- och alkoholbruk samt till brott, de faktiska och potentiella offren för brott och störningar, funktionärerna inom ett långsamt växande samfund och sådana som är knutna till reglering.

Chapter 9. Pain forever? I kapitlets början konstaterar NC att den klassiska riktningen och positivismen utgör en pendel. Men på vilket sätt det kan man svårligen sluta sig till. Må de sedan vara vad som helst, NC vet att det finns »en tredje dimension«. Denna dimension börjar han sedan utmåla. NC beskriver två säregna samfund (Christiania, Tvindskolene), ett par storstilade avgöranden av en välvillig länsman samt fall som inträffat i en vårdanstalt för sinnessvaga. Den brottslighet som förekommit inom samfunden omtalas ej just alls, varför beskrivningens syfte ej öppnar sig.

Chapter 10. Some conditions for a low level of pain infliction. NC presenterar fem faktorer genom vilkas skapande man kunde sänka pinonivån – NC avser således enbart den pina som följer av bestraffning. Såsom den första faktorn nämner han en sådan inbördes bekantskap mellan människor som är utmärkande för småsamfund. Så är t.ex. byfolket ej attraherat av att bestraffa *byfänen* för hans stolligheter. Som en andra faktor omnämner NC en pinodistribution som grundar sig på makt (och distans): en lösning som skulle minska pinan vore den varigenom makten skulle fräntas den som löser problemet, som exempel nämns *hovnarren*. En tredje faktor – sårbarhet – ansluter sig till distansen mellan maktutövare och maktens objekt. Den bundenhet som förorsakas av närhet till exempel till följd av boningsort kan enligt NC:s mening leda till återhållsamhet ifråga användningen av straff. Rekommendationen utgörs av *forna tiders nämnder*: »they would consist of members, not rulers«.

NC anser att en fjärde faktor som nedsätter pinonivån utgörs av ett ömsesidigt beroende inom samfundet. De viktiga medlemmarna i samfundet beskyddas: om en *god jägare* hotas av att tappa ansiktet, finner samfundet ut lämpliga konstater att undvika detta, för att ej förlora jägaren. Som en femte faktor omnämns trossystem: straff brukas ej inom ett samfund, då man ej i dess krets tror på pinans berättigande. Som exempel, vilka visar i olika riktningar, beskriver NC verksamheten inom en *vårdanstalt för sinnessvaga* och i ett *inkvisitionspalats*.

Valet av exempel antyder en renessans för medeltida förfaringsätt. NC rekommenderar ett avgörande som ligger än längre tillbaka i tiden i det följande kapitlet – det kapitel som av läsaren äntligen förväntas avhjälpa den spänning som redan hunnit bli olidlig och sänka nivån på den pina som han/hon nu redan ansätts av.

Chapter 11: Participatory justice. Som sitt första egna erbjudande rekommenderar NC ett civilförrättsligande av konflikterna. En bedömning av erbjudandet försvåras betydligt av att NC inte på något sätt granskar sitt begrepp »konflikt«, och ej heller sitt begrepp »offer«. Hurudan konflikt råder i en situation då A har stulit ett föremål av B, men återlämnat det efter att ha blivit upptäckt? Mellan vem/vilka råder det en konflikt, då ett försäkringsbolag till fullo

erlagt skadestånd åt den som på grund av brott till fullo erlagt skadestånd åt den som på grund av brott lidit skada? Vem är offer då något gjort sig skyldig till ett färebrott?

Redan alla dessa frågor utsätter NC för pina. Mera pina åsamkar den som anmärker att ett brott som riktar sig mot en enskild inte enbart drabbar denne utan även det samfund i vilket brottet förövades. Likaledes den som konstaterar att även civilrätten förutsätter existensen av en stat; utan ett organiserat samfund finns mellan offer och brottsling blott den relation som definieras av makt och våld.

I slutet av sitt förslag om ett civilförrättsligande jämför NC det nyklassiska straffrättstänkandet och det deltagande problemlösningstänkandet. Det förstnämnda innebär att staten fastställer den tillämpliga latituden och fastställer värdenas inbördes prioritet. Inom det deltagande systemet the same results – the clarification uppnås genom själva processen. Genom att underlåta att nämna vem som i respektive system besluter om värdenas mått, tiger NC om en av de mest centrala omständigheterna.

Ett civilförrättsligande skulle enligt NC närmast innebära att man i förlikningen mellan offer och brottsling närmast skulle överenskomma om det skadestånd som skall erläggas åt offeret. NC har nog märkt vissa av skadeståndssystemets problem – framför allt brottslingens eventuella betalningsoförmåga och de maktrelationsproblem som kanske gör sig gällande vid förlikningen – men söker möjligheter att förbigå dem: lösningen på betalningsoförmåga är uppenbart arbetsprestationer, ett ibruktagande av ungdomens förströelseapparatur och grundandet av kloster (!) samt ifråga om problemen med maktrelationer förlikningsnämnder och offentlighet för parternas samtal.

NC grubblar ej över om ersättandet av skadan måhända åsamkar betalaren någon pina. De böter som NC uppenbart hänför till pinan blir jo ofta betydligt mindre än det skadeståndsansvar som uppstår för den gärning som föranlett böterna. NC presenterar ej alls utvecklingen av den nordiska skadeståndsrätten; utmärkande för denna utveckling har ju varit ett förskäljande av skadeståndsansvaret för att minska betalarens »pina«.

Den diskussion som förts om skadeståndsansvarets funktion förefaller NC ej alls ha tänkt över: jämsides med andra funktioner har här det nyklassiska monstret, allmänpreventionen, getts liv (se Jan Hellner, Skadeståndsrätt, 4 uppl. Stockholm 1985, s. 31-36). Ej heller säger han ett endaste ord om förlikning av brott i vinningssyfte (om föremålet eller vinningen återställts), om offrets försäkring (obs! omfattningen av trafik- och olycksfallsförsäkringarna) och ej heller om brottslingens ansvarsförsäkring. O öde.

»If punishment were to be used, they ought to be of a type with important similarities to acts following sorrow.« Med detta förefaller NC avse att straffen inte skall grundas på nyttoaspekter utan människorna skulle uppleva sig förorsaka pina av den blotta känslan av ilska. NC förmodar att en ovilja mot bestraffning skulle följa på denna erfarenhet, varvid man åter skulle söka tillflykt i civilrätten. NC:s tanke är alltför slug eller alltför vis för mig. Kanske NC (eller jag själv) borde läsa verket Hans Stubbe: *Formen der Trauer*, 1985 (anmäld i *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 15.1.1986).

I kapitlets slutavsnitt presenterar NC ej längre egentliga utvecklingsmöjligheter, utan dryftar utvecklingens gång på vissa områden i förhållande till bestraffningssystemet. Den ekonomiska utvecklingens stagnation och retardation skapar en mer inofficiell och småskalig ekonomi, vilket gynnar småsamfundens deltagande problemlösningssätt. Deltagandet förstärker livskraften för de lokala värdena, menar NC. Som ett förbehåll i fråga om den vackra

framtiden anför NC möjligheten av ett hämndlyst offer och en grym lokal majoritet, varför staten dock ännu behövs.

Chapter 12. In contrast to pain. Detta är det andra kapitlet jag inte anmärker på. Kapitlet är en sida långt.

Bedömning. Sammanfattningsvis bedömer jag NC:s verk på följande sätt: *framställnings-sättet* är högst oklart. NC anger ej vilka straff det är som ger upphov till pina, d.v.s. vad hans verk handlar om. Framställningen är nästan genomgående dunkel, läsaren vet inte riktigt vad NC önskar säga.

Den *kritik* som anføres i verket – framför allt av det tänkande som kallas den nyklassiska riktningen – beskriver på många punkter sitt objekt på ett mycket oaxtamt och förvanskande sätt. Granskningen lämnar ofantliga luckor öppna. Den svåraste av dessa finns i behandlingen av straffets funktioner. Om straffet har en allmänpreventiv verkan, bör man som en faktor för pinonivån som en konsekvens av en sänkning av straffpinan även beakta både den ökning av offerpinan, som följer av en ökning av brottsligheten, och den ökning av reaktionspinan som riktas mot brottslingen och som följer av att straffreaktionernas lugnande verkan avtar.

Brottslingarnas jämlikhet behandlas ej med ett enda ord i verket. Om medborgarna enligt grundlagen är lika inför lag, torde de inte uppleva det på detta sätt, om för likadan gärning den ene döms till frihetsstraff och den andra, efter att ha samtalat med ett milt offer, blir tvungen att tvätta fönster några gånger eller genom att betala skadestånd helt undgår straff. »Lika straff för lika gärningar hör till rättsenlighetens grundprinciper« sades det i en av de lagpropositioner som Inkeri Anttila förelade som justitieminister år 1975 (RP 125/1975 II rd s 7).

Öppen blir även det brottslighetsområde, inom vilket brottet ej riktar sig mot enskild person; utan uppmärksamhet blir även den brottslighet som riktar sig mot enskilda samfund. Även den ekonomiska brottsligheten förbigås; denna ger väl snarare anledning att bekymra sig över den obefintliga och ej den höga pinonivån och knappast ej heller annars passar den in i det förlikningssystem som NC erbjuder.

Om NC också hänför böterna till pinan, borde hela avstyrandet av pina även ses som en del av samhällets helhetsstruktur inom det ekonomiska system som baserar sig på konkurrens och produktion av förlorare. I detta hänseende citerar jag även ur Helmut Ostermeyers verk *Die bestrafte Gesellschaft* (1975 s. 221-222): Die »Abschaffung des Strafrechts« ist ebenso notwendig wie unmöglich. Sie setzt die ungeteilte Solidarität der Gesellschaft voraus. Solidarität aber ist der Konkurrenzgesellschaft des Industriesystems ein Fremdwort. Sie erkennt nur Erfolg und Profit; Solidarität gibt es schon gar nicht für die vielen Aussenseiter, die sie ausstösst und zualerletzt für die Kriminellen, denne diese sind die äussersten Aussenseiter, der Angeklagte ist die kleinste Minderheit.

NC:s *egna förslag* blir diffusa. Ett civilförrättsligande av konflikten till en förlikning med offret är svårt att bedöma då konflikt och offer ej definieras och tolkas på ett besvärligt sätt. Påföljderna för brott överförs på enskilda för handling. De inbördes relationerna mellan dessa enskilda varierar ofantligt. Båge parterna befinner sig i ett tillstånd av stark emotionell spänning – något som är en belastning för funderingar kring »pina«. Utmärkande för förhandlingarna är ekonomiska kalkyler och brokiga vänskaps- och subordinationsförhållanden, och i offrets sinne förmodligen rätt ofta även hämndlust. För samfundsoffret blir förhandlingen rutin (i affärerna på Londons Oxford Street begås dagligen tusentals snatterier).

Då NC erbjuder skadestånd som ett straff ersättande system surfar han. Texten ger inte ut-

tryck får någon kunskap om skadeståndsregleringen. Jag har inte någon lust att repetera den kritik jag tidigare anfört, men jag kan dock ej låta bli att påpeka följande: Inkeri Anttila som av NC klandras för att vara nyklassiker överlämnade som justitieminister till Finlands riksdag ett förslag till ändring av strafflagens stadganden om straffmätning (RP 125/1975 II rd), enligt vilket brottslingens skadeståndsansvar kunde medföra en jämkning av straffet (nämnda proposition s. 15-16). Å andra sidan kan även de jämkningsregler som utvecklats inom skadeståndsringen fungera även då skadegörelsen är straffbar. Så konstaterar t.ex. Hellner (anfört verk s. 326): »Att skadan orsakats genom brottslig handling utesluter inte att skadeståndet sätts ned, om i övrigt starka skäl talar för att lindra skadeståndsansvaret. Därvid har man också att beakta behovet av social återanpassning.«

Också om man bakom Nils Christies text kan ana sig till en human och godsint människa, är detta inte någon rättfärdigande grund. Särskilt inte då han ger sig in på att karaktärisera en annan human och godvillig människa som en hård och maskinmässig bestraffare. En pinsam läserfarenhet.

*) Nils Christies verk »Limits to pain« har tidigare anmälts av professor Alvar Nelson i denna tidskrift (1983:3, s. 122-125). Verket har även utkommit i en svensk version: *Pinans gränser*. Stockholm 1982, och i en norsk, *Pinens begrensning*. Oslo 1982.

1) Nils Christie: *Limits to pain*. Oslo 1981. Nils Christie: *Piinan rajat*. Suomentanut Vuokko Jarva. Helsingin yliopisto. Oikeussosiologian julkaisuja n:o. Helsinki 1983.

Adress: Lagstiftningsrådet Antti Kivivuori
Forsellesintie 20.c.29
02700 Kauniainen
Finland

Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1987

TILSIKTET PINE

AV NILS CHRISTIE

Min bok er på 120 små sider, og til overmål utførlig anmeldt av Alvar Nelson i dette tidsskrift (1983, s. 122-125). Lesere kan jo nokså enkelt selv se etter disse steder om de mener Kivivuori gir en rimelig gjengivelse av mine resonnement og intensjonene bakom. La meg likevel benytte denne anledning til å tydeliggjøre og kanskje også videreføre tre hovedpunkter.

Først om terminologien. Kivivuori bebreider meg selve ordvalget - pine - men antyder at det kanskje bare er på finsk at ordet lyder fremmed. Men jeg kan forsikre, ordet »pine« lyder også fremmed i norske, danske og svenske ører. Det er nettopp derfor ordet er valgt. Et hovedstengsel mot innsikt i egne samfunnsforhold er arrangementenes selvfølgeligighet. For å kunne se våre samfunn, må vi skape avstand, stå utenfor. Ord, litt annerledes enn de vanligvis anvendte, er midler til å skape avstand. Nye ord, litt på kanten, kan være nyttige, så lenge de er nye. Men etter en tid må de legges i lageret for sløv redskap.

Kivivuori bebreider meg også at jeg ikke sammenligner straffens pine med andre forhold som skaper pine. Men det helt spesielle med straffen er at dens pine er tilsiktet, det gjør vondt